

CHUYỂN ĐỔI SỐ CỦA CÁC DOANH NGHIỆP NHỎ VÀ VỪA TẠI VIỆT NAM

THE DIGITAL TRANSFORMATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN VIETNAM

*Nguyễn Danh Nam, Uông Thị Ngọc Lan**

Ngày tòa soạn nhận được bài báo: 02/04/2021
Ngày nhận kết quả phản biện đánh giá: 01/10/2021
Ngày bài báo được duyệt đăng: 29/10/2021

Tóm tắt: Mục tiêu nghiên cứu của bài viết nhằm phân tích thực trạng chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam, những khó khăn trong quá trình chuyển đổi số bằng việc sử dụng phương pháp nghiên cứu định tính. Kết quả nghiên cứu cho thấy các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam chưa nhận thức đúng vai trò chuyển đổi số trong cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 dẫn đến quá trình chuyển đổi số diễn ra chậm so với các quốc gia phát triển. Dựa vào kết quả phân tích thực trạng chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa và những khó khăn trong quá trình chuyển đổi số, nghiên cứu đã tìm ra bốn giải pháp nhằm thúc đẩy quá trình chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa bao gồm (i) xây dựng đội ngũ nguồn nhân lực cho chuyển đổi số; (ii) tăng cường sự hợp tác giữa Chính phủ, các nền tảng kỹ thuật số và doanh nghiệp nhỏ và vừa; (iii) xây dựng Chương trình hỗ trợ chuyển đổi số trong các doanh nghiệp nhỏ và vừa; (iv) hoàn thiện môi trường pháp lý đảm bảo môi trường an toàn, tin cậy cho chuyển đổi số.

Từ khóa: chuyển đổi số, doanh nghiệp nhỏ và vừa, Việt Nam, công nghệ số, dữ liệu số.

Abstract: The research objective of the article is to analyze the digital transformation situation of small and medium-sized enterprises in Vietnam, the difficulties in the digital transformation process by using qualitative research methods. Research results show that small and medium-sized enterprises in Vietnam have not properly understood the role of digital transformation in the industrial revolution 4.0, leading to a slow digital transformation process compared to developed countries. Based on the results of analyzing the digital transformation situation of small and medium-sized enterprises and the difficulties in the digital transformation process, the research has found four solutions to promote the digital transformation process of small businesses and medium, including (i) building human resources for digital transformation; (ii) strengthen cooperation between the Government, digital platforms and SMEs; (iii) develop a program to support digital transformation in

* Trường Đại học Tài nguyên và Môi trường Hà Nội

small and medium enterprises; (iv) improve the legal environment to ensure a safe and reliable environment for digital transformation.

Keywords: *digital transformation, small and medium-sized enterprises, Vietnam, digital technology, digital data.*

I. Đặt vấn đề

Chuyển đổi số là xu thế tất yếu trong thời đại ngày nay, cơ hội cho các quốc gia, các doanh nghiệp phát triển trong cuộc cách mạng công nghệ 4.0, nhưng cũng là nguy cơ tụt hậu, bị bỏ lại ngày càng xa đối với các quốc gia, doanh nghiệp không quan tâm đến chuyển đổi số. Chuyển đổi số không đơn giản là mức độ ứng dụng và phát triển cao hơn của công nghệ thông tin và truyền thông (ICT), mà là bước đột phá trong phát triển kinh tế xã hội. Khi đó, dữ liệu và công nghệ số làm chuyển đổi, cải biến toàn diện mô hình, quy trình, sản phẩm hoặc kết quả đầu ra của quá trình sản xuất kinh doanh trong xã hội. Khoảng 40% số doanh nghiệp được dự báo sẽ biến mất trong vòng 10 năm tiếp theo và thay thế bởi loại hình doanh nghiệp mới dựa trên nền tảng số [1].

Tại Việt Nam, các doanh nghiệp nhỏ và vừa đang phải đối mặt với những thách thức rất lớn từ quá trình hội nhập chuyển đổi số và tác động của đại dịch COVID-19. Thống kê từ Tập đoàn hệ thống công nghệ Hoa Kỳ (2019) cho thấy, có 70% doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam phản ứng thụ động với những thay đổi của thị trường và 72% doanh nghiệp nhỏ và vừa đang tìm cách chuyển đổi số để đưa các sản phẩm và dịch vụ mới ra thị trường [2]. Ngoài ra, các doanh nghiệp nhỏ và vừa sử dụng 80% máy móc là nhập khẩu công nghệ cũ từ những năm cuối của thế kỷ XX [3]. Do đó, gặp nhiều khó khăn trong quá trình chuyển đổi số. Mặt khác,

phần lớn các doanh nghiệp nhỏ và vừa chưa có chiến lược ứng dụng công nghệ số và chiến lược số hóa.

Mục tiêu nghiên cứu của bài viết nhằm phân tích thực trạng chuyển đổi số của doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam trong thời gian qua, những khó khăn trong quá trình chuyển đổi số của các doanh nghiệp. Dựa vào kết quả phân tích, một số giải pháp quan trọng đã được đưa ra nhằm thúc đẩy quá trình chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa trong thời gian tới.

II. Cơ sở lý thuyết về chuyển đổi số trong doanh nghiệp

Siebel định nghĩa bản chất chuyển đổi số là sự hội tụ của 4 công nghệ đột phá sau: công nghệ điện toán đám mây (cloud computing), dữ liệu lớn (big data), internet vạn vật (IoT) và trí tuệ nhân tạo (AI) [1]. Sự hội tụ này khiến cho phạm vi hoạt động và ảnh hưởng của chuyển đổi số hết sức rộng lớn, do đó có nhiều cách nhìn và cách tiếp cận chuyển đổi số khác nhau. Các nhà lãnh đạo, quản trị nhân sự chú ý đến ảnh hưởng của chuyển đổi số để tái cấu trúc nền kinh tế, ngành nghề, doanh nghiệp và những tác động lên lực lượng lao động. Chuyển đổi số thực chất là tên gọi khác của cách mạng 4.0 như Ustundag & Cevikcan đã chỉ ra: “Kỷ nguyên chuyển đổi mà chúng ta đang sống khác các thời đại khác là không chỉ mang đến sự thay đổi quá trình kinh doanh cơ bản mà còn làm nổi bật quan niệm sản phẩm tương tác thông minh thể hiện qua các mô hình kinh doanh theo hướng dịch vụ” [4].

Chuyển đổi số trong doanh nghiệp được định nghĩa là “việc tích hợp, áp dụng công nghệ số để nâng cao hiệu quả kinh doanh, hiệu quả quản lý, nâng cao năng lực, sức cạnh tranh của doanh nghiệp và tạo ra các giá trị mới” [5]

Trong nghiên cứu này, chuyển đổi số trong doanh nghiệp được hiểu là quá trình chuyển đổi từ doanh nghiệp truyền thống sang doanh nghiệp số bằng cách thay đổi phương thức điều hành lãnh đạo, văn hóa doanh nghiệp, quy trình làm việc...

Chuyển đổi số hỗ trợ doanh nghiệp thay đổi mô hình kinh doanh, áp dụng công nghệ điện toán đám mây, dữ liệu lớn, internet vạn vật và trí tuệ nhân tạo để đổi mới cách thức làm việc với khách hàng, đối tác. Nó tác động đến quy trình và thói quen làm việc của nhân viên từ việc lệ thuộc hồ sơ, giấy tờ truyền thống sang việc sử dụng hóa đơn điện tử, báo cáo qua ứng dụng. Điểm nổi bật của chuyển đổi số trong doanh nghiệp là tích hợp được tất cả các công nghệ quản lý bao gồm quản lý toàn diện doanh nghiệp, quản lý mối quan hệ khách hàng, trí tuệ nhân tạo, hệ thống trả lời tự động...

III. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp thu thập dữ liệu: Các số liệu và dữ liệu liên quan đến quá trình phân tích là những số liệu thứ cấp được thu thập chủ yếu từ các báo cáo của Cisco, IDG và VCCI. Bên cạnh đó, nghiên cứu còn sử dụng nguồn dữ liệu thu thập trên các bài báo, tạp chí, trên các trang website và một số thông tin từ sách có liên quan.

- Phương pháp phân tích và tổng hợp: nghiên cứu các tài liệu, lý luận khác nhau về chuyển đổi số và chuyển đổi số trong doanh nghiệp bằng cách phân tích

chúng thành từng bộ phận để tìm hiểu sâu sắc. Tổng hợp, liên kết từng mặt, từng bộ phận thông tin đã được phân tích tạo ra một hệ thống lý thuyết đầy đủ và sâu sắc về chuyển đổi số trong doanh nghiệp. Đồng thời phân tích thực trạng chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam trong thời gian qua, những khó khăn trong quá trình chuyển đổi số. Đây cũng chính là cơ sở để đưa ra những giải pháp nhằm thúc đẩy chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa trong thời gian tới.

IV. Kết quả nghiên cứu

4.1. Thực trạng chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam

Việt Nam đang đứng trước thách thức về mất việc làm trong bối cảnh chịu sự tác động của trí tuệ nhân tạo. Theo Tổ chức Lao động Quốc tế (ILO, 2016) khoảng 70% việc làm ở Việt Nam có nguy cơ cao bị thay thế bởi tự động hóa trong hai thập kỷ tới [6]. Do đó, quá trình chuyển đổi số đã bắt đầu diễn ra, đặc biệt là trong các lĩnh vực tài chính, giao thông, du lịch. Cùng với đó, Chính phủ đang nỗ lực xây dựng Chính phủ điện tử hướng tới Chính phủ số, các thành phố hướng đến phát triển thành phố thông minh với các nền tảng công nghệ mới. Tuy nhiên, các doanh nghiệp Việt Nam vẫn chưa nhận thức đúng vai trò chuyển đổi số trong cuộc cách mạng công nghiệp 4.0.

Báo cáo “Chỉ số phát triển kỹ thuật số của doanh nghiệp nhỏ và vừa khu vực châu Á - Thái Bình Dương” của Tập đoàn hệ thống công nghệ Hoa Kỳ (Cisco, 2019) khảo sát 50 doanh nghiệp tại Việt Nam cho thấy, các doanh nghiệp nhỏ và vừa đang đối mặt với những rào cản trong quá trình chuyển đổi số. Kết quả khảo sát chỉ

ra có 17% doanh nghiệp thiếu kỹ năng số và nhân lực số; 16,7% thiếu nền tảng công nghệ thông tin phục vụ chuyển đổi số; 15,7% thiếu tư duy kỹ thuật số hoặc các thách thức về văn hóa, kỹ thuật số trong doanh nghiệp. Thực tế các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam chỉ mới ở giai đoạn sơ khai của chuyển đổi số trong đó đầu tư vào công nghệ đám mây với 18%; an ninh mạng là 12,7%; nâng cấp phần mềm, phần cứng để chuyển đổi số chỉ chiếm 10,7% doanh nghiệp [2]. Một nghiên cứu gần đây của IDG (2018) về thực trạng chuyển đổi kinh doanh số tại Việt Nam cho thấy 55% số doanh nghiệp khởi nghiệp đã sử dụng công nghệ số trong vận hành doanh nghiệp, trong khi đó tỷ lệ này chỉ chiếm 38% tại các doanh nghiệp truyền thống [7].

Ngược lại, các doanh nghiệp ICT có phát triển mạnh mẽ, đạt doanh thu cao, có giá trị xuất khẩu lớn với tốc độ tăng trưởng bình quân năm khoảng 20-30%. Năm 2018, tổng doanh thu của các ngành công nghiệp ICT đạt 98,9 tỷ USD, xuất khẩu đạt mức 93,9 tỷ USD. Trong 10 năm qua, quy mô ngành ICT đã tăng lên 16 lần, trở thành ngành kinh tế tăng trưởng nhanh nhất của Việt Nam. Mặt khác, tổng doanh thu xuất khẩu của các doanh nghiệp có vốn đầu tư nước ngoài (FDI) chiếm 98% cơ cấu doanh thu công nghiệp ICT nhưng tỷ lệ giá trị gia tăng đem lại không cao [8].

Mặc dù ICT đã được ứng dụng rộng rãi trong các loại hình doanh nghiệp, giúp tăng năng suất lao động và năng lực cạnh tranh. Nhưng phần lớn các doanh nghiệp nhỏ và vừa của Việt Nam chưa chủ động tiếp cận công nghệ, hệ thống hạ tầng, không xoay chuyển được mô hình tổ chức kinh doanh đáp ứng với xu thế công nghệ.

Theo Phòng Thương mại và Công nghiệp Việt Nam (VCCI), doanh nghiệp nhỏ và vừa của Việt Nam chiếm khoảng 97% tổng số doanh nghiệp nhưng trình độ khoa học và đổi mới sáng tạo còn thấp, có đến 80% đến 90% máy móc sử dụng trong các doanh nghiệp Việt Nam là nhập khẩu và 80% là những công nghệ cũ từ thập niên 1980-1990 [3].

4.2. Khó khăn trong quá trình chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa

Thứ nhất, doanh nghiệp nhỏ và vừa có kiến thức hạn chế về số hóa. Sự thiếu nhận thức và kiến thức về kinh tế số là trở ngại đối với quá trình số hóa của doanh nghiệp nhỏ và vừa. Lãnh đạo doanh nghiệp cảm thấy số hóa là một quá trình phức tạp, tốn kém và xa rời với khả năng của doanh nghiệp. Mặt khác, họ cũng chưa nhận thức rõ sự hữu ích của số hóa, đồng thời khi số hóa thông tin thường phân tán, không dễ dàng truy cập, gặp rào cản ngôn ngữ. Các công cụ và thông tin về kinh tế số bằng tiếng Việt dành cho doanh nghiệp nhỏ và vừa vô cùng hạn chế, việc tiếp cận các luồng thông tin bằng tiếng Anh thực sự là thách thức đối với loại hình doanh nghiệp này. Môi trường kinh doanh không minh bạch, môi trường trực tuyến không an toàn khiến các doanh nghiệp nhỏ và vừa không có thông tin cần thiết và nhận thức rõ ràng về các doanh nghiệp cung cấp nền tảng kỹ thuật số.

Thứ hai, các doanh nghiệp nhỏ và vừa không muốn thay đổi mô hình kinh doanh truyền thống, đồng thời nhận thức của họ về đầu tư chuyển đổi số cần chi phí không nhỏ. Phần lớn lãnh đạo doanh nghiệp thiếu kiến thức về việc tích hợp

công nghệ kỹ thuật số vào hoạt động kinh doanh. Do đó, các doanh nghiệp nhỏ và vừa có xu hướng chống lại áp dụng các công nghệ mới do các rủi ro nhận thấy và gánh nặng tài chính liên quan.

Thứ ba, các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam chưa có được nguồn vốn hỗ trợ tương xứng với nhu cầu đầu tư cho thực hiện chuyển đổi số. Các doanh nghiệp nhỏ và vừa có ngân sách hạn chế, do đó làm chậm quá trình quá trình chuyển đổi số của doanh nghiệp. Ngoài ra, các giải pháp công nghệ số trên thị trường hiện nay vẫn được cho là rời rạc, chưa mang tính kết nối, dẫn đến thách thức của nhiều doanh nghiệp nhỏ và vừa trong việc thực hiện chiến lược chuyển đổi số.

Thứ tư, các yếu tố năng lực quản trị nội bộ, cơ cấu tổ chức và quy trình của các doanh nghiệp nhỏ và vừa vẫn chưa hoàn thiện để có thể chuyển đổi số toàn diện. Năng lực của nhân sự liên quan đến công nghệ thông tin hay khả năng tích hợp công nghệ mới của hệ thống công nghệ thông tin còn tồn tại nhiều hạn chế.

V. Kết luận và Khuyến nghị

Trong kỷ nguyên kỹ thuật số, chuyển đổi số đã nhận được sự quan tâm nhiều quan tâm của các doanh nghiệp và nhà nghiên cứu. Chuyển đổi số thể hiện một tiến bộ hơn nữa của việc sử dụng công nghệ kỹ thuật số để mang lại sự tương tác tuyệt vời với khách hàng hoặc tìm ra những cách thức mà doanh nghiệp được hưởng lợi từ quá trình chuyển đổi số. Bài viết đã phân tích thực trạng chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Việt Nam trong thời gian qua, những khó khăn trong quá trình chuyển đổi số của doanh nghiệp. Dựa vào kết quả phân tích, để thúc

đẩy quá trình chuyển đổi số của các doanh nghiệp nhỏ và vừa trong thời gian tới, một số giải pháp được đề xuất như sau:

Thứ nhất, xây dựng đội ngũ nguồn nhân lực cho chuyển đổi số. Chính phủ cần tăng cường, cải thiện chất lượng hệ thống giáo dục đào tạo, đổi mới chương trình đào tạo cho phát triển nhân lực công nghệ thông tin truyền thông và nhân lực số. Ngoài ra, cần thu hút nhân tài, thúc đẩy đổi mới sáng tạo, khởi nghiệp sáng tạo để cùng đóng góp cho sự phát triển kinh tế số. Lãnh đạo các doanh nghiệp nhỏ và vừa tăng cường trang bị kiến thức, thống nhất về tư tưởng và quyết tâm hành động chuyển đổi sang kinh tế số. Đồng thời, cần có được đội ngũ hỗ trợ, tư vấn về nền tảng kỹ thuật số luôn sẵn sàng với chi phí hợp lý.

Thứ hai, tăng cường sự hợp tác giữa Chính phủ, các nền tảng kỹ thuật số và doanh nghiệp nhỏ và vừa. Theo đó, Chính phủ giữ vai trò đưa ra các ý tưởng, các nhu cầu xây dựng kinh tế số để thu hút các nền tảng số tham gia, xây dựng các khung pháp chế quản lý và tạo điều kiện cho các nền tảng kỹ thuật số phát triển. Đồng thời, các nền tảng kỹ thuật số phải duy trì các cam kết phát triển dịch vụ, tăng cường bảo vệ thông tin, dữ liệu, quyền riêng tư, an ninh mạng cho người sử dụng và hỗ trợ xây dựng chính phủ điện tử, giúp đỡ doanh nghiệp chuyển đổi số. Nếu Chính phủ và các nền tảng kỹ thuật số có thể hỗ trợ tích cực cho nhau thì quá trình số hóa của các doanh nghiệp nhỏ và vừa sẽ diễn ra hiệu quả.

Thứ ba, xây dựng Chương trình hỗ trợ chuyển đổi số trong các doanh nghiệp nhỏ và vừa bao gồm tư vấn lộ trình, tạo

điều kiện kết nối nguồn vốn, công nghệ, thị trường... Phát triển doanh nghiệp nhỏ và vừa tận dụng công nghệ số để cạnh tranh với khu vực, quốc tế, đặc biệt hỗ trợ thay đổi mô hình sản xuất, kinh doanh, dịch chuyển lên nền tảng số, xây dựng mạng lưới sản xuất kết nối. Tăng cường quảng bá, nâng cao nhận thức lợi ích, hỗ trợ đào tạo về chuyển đổi số, tập trung vào các doanh nghiệp nhỏ và vừa và các khu vực tụt hậu. Ngoài ra, Chính phủ nên tạo các ưu đãi về thuế cho các doanh nghiệp trong việc sử dụng các công cụ số. Đồng thời, hỗ trợ các doanh nghiệp nhỏ và vừa tham gia các sàn giao dịch điện tử.

Thứ tư, Chính phủ cần hoàn thiện môi trường pháp lý để đảm bảo môi trường an toàn, tin cậy cho chuyển đổi số. Xây dựng Luật Kinh tế và Xã hội số, Luật Chính phủ số, các chính sách quy định đối với kinh tế chia sẻ. Đồng thời, xây dựng Nghị định về bảo vệ dữ liệu cá nhân, tổ chức và các văn bản hướng dẫn. Xây dựng pháp luật liên quan đến quyền, đạo đức xã hội khi sử dụng AI/hệ thống ra quyết định tự động/robots.

Tài liệu tham khảo:

[1] T.M. Siebel, Chuyển đổi số (Digital Transformation), Nhà xuất bản Tổng hợp Tp.

Hồ Chí Minh, (2019).

[2] Cisco, Báo cáo Chỉ số phát triển kỹ thuật số của doanh nghiệp vừa và nhỏ khu vực châu Á - Thái Bình Dương, (2020)

[3] Hà Thị Hương Lan, Giải pháp cho doanh nghiệp Việt Nam trong cuộc Cách mạng Công nghiệp 4.0, Tạp chí Tài chính (2019), Truy cập tại <https://tapchitaichinh.vn/tai-chinh-kinh-doanh/giai-phap-cho-doanh-nghiep-viet-nam-trong-cuoc-cach-mang-cong-nghiep-40-302110.html>

[4] A. Ustundag, E. Cevikkan, Industry 4.0: Managing Digital Transformation. Springer Series in Advanced Manufacturing, (2018)

[5] USAID, Hướng dẫn chuyển đổi số cho doanh nghiệp Việt Nam, USAID LinkSME, (2021)

[6] International Labour Organization, ASEAN in Transformation: How technology is changing jobs and enterprises. Geneva, Sweden, (2016)

[7] IDG, Thực trạng chuyển đổi kinh doanh số năm 2018, (2018)

[8] Báo cáo chiến lược phát triển ngành thông tin và truyền thông 10 năm 2021-2030 và định hướng đến 2045

Địa chỉ tác giả: Trường Đại học Tài nguyên và Môi trường Hà Nội

Email: ndnam.dr.90@gmail.com